

Medir i el viatge meravellós

Bienve Moya

Medir, segons un diccionari de noms, seria una forma popular catalana d'Hermenter o d'Emeteri, derivat del grec Emeterion=vomitatiu, que per extensió vindria a significar rebutjador, defensor. Hermenter és el nom d'un sant hispà del cristianisme primitiu. El Medir més conegut per nosaltres, com veurem més endavant, intervé, com a pagès, en la llegenda de sant Sever, primitiu bisbe de Barcelona. En històries de sants, llegim que el pagès Medir "vesteix la túnica curta dels romans que s'ocupaven de labors humils. Al segle XVIII el trobem vestit amb gec curt i calces cenyides a la mena de sant Isidre. Els seus atributs són una aixada i una mata de faves en flor al costat".

Del Calendari de llegendes, costums i festes tradicionals catalanes, d'Aureli Capmany, extrèiem l'hagiografia popular del nostre personatge: "El pagès Medir sembrava faves al seu hort quan veié passar el bisbe Sever de Barcelona, que s'escapava de la ciutat i es dirigia al Castell Octavià [Sant Cugat del Vallés]. El venerable bisbe Sever fou reconegut pel pagès tantost el va veure, i deixant la feina es dirigí a fer-li reverència; s'interessà per quins motius el seu prelat transitava per aquelles terres i se li oferí. El sant li va explicar haver-se assabentat que havien arribat a Barcelona ordres molt severes de persecució contra els cristians i com sigui que Jesús va dir: «Si us persegueixen en una ciutat, traslladeu-vos a una altra», ell posava en pràctica el consell del diví mestre. El fer-li, llavors, Medir, l'oferta que s'amagués a casa seva, li contestà el prelat: «he escapat de la ciutat, no pas per amagar-me, de manera que si els nostres enemics vinguessin fins ací i et preguntessin s'hi m'has vist passar, no menteixis, que és pecat, digues-los que sí».

Tal com Sever sospitava s'esdevingué, ja que no passà molt de temps després d'haver-se acomiadat del fidel Medir que s'atansà la comitiva de perseguidors que li preguntaren «has vist passar el bisbe de Barcelona?», a la qual cosa contestà Medir: «Sí, certament, per aquí ha passat mentre estava sembrant aquestes faves». Acabat de dir aquestes paraules, quan les faves, de tan poc temps sembrades, brotaven, florien i granaven. En sentir aquella resposta els perseguidors pensaren que Medir els feia burla i sospitaren de les contestes que donava a les seves preguntes, i que segurament era cristià. Se l'emportaren cap el Castell Octavià, on havent comprovat que professava la religió de Crist, fou martiritzat i finalment degollat". I aquí dona per acabada la història, l'hagiògraf cristià, un cop acomplert el tràmit d'exalçar el martiri de Medir.

Però en aquesta llegendeta és fàcil advertir-hi l'existència d'una sèrie de fils argumentals col·laterals que han estat bandejats en benefici de l'exegesi del sant, els quals, abans que la narració degués fos aplicada a aquesta pietosa funció, ben segur que deuriem haver estat sencers. Encara que, com hem de veure més endavant, potser fessin referència a un altre incert personatge, avui inconegut. L'eventual sinopsi d'una versió íntegra d'aquesta rondalla-llegendària sembla que vulgui contar-nos com, pel poder d'unes llavors miraculoses o màgiques (les faves), el protagonista central de la narració (en aquests cas, Medir), salvaria d'un greu perill un seu company, o familiar, o associat (en aquests cas el bisbe Sever) sense haver de recórrer a la mentida. Probablement aquest deuria ser nervi primitiu de la narració, ja que seqüenciada d'aquesta última manera és quan adquireix el to literari que solen tenir la majoria dels contes meravellosos i les rondalles llegendàries. En canvi, explicada com ho fa l'hagiògraf del sant, l'episodi del poder màgic de les llavors - encara que es faci notar que floreixen i maduren en un no res-, esdevé irrellevant, ja que no serveix per salvar Sever de la persecució, i a més deixa sense cap sentit la complicitat de la natura (que accelera el creixement del vegetal) amb l'heroi (Medir), que sembla tenir poder per ordenar aquesta acceleració. No passa el mateix si decidim subordinar la part exegetica, perquè aleshores podrem adonar-nos-en que és precisament l'episodi de les faves màgiques l'agent que en realitat permet que hi hagi un motiu dramàtic sobre el qual bastir-hi l'exegesi (més aviat pobre, això sí) del sant. Un agent dramàtic que vindria a ser una cosa com aquesta: gràcies a la intervenció d'unes llavors miraculoses, una persona pot ajudar-ne a una altra a fugir dels seus perseguidors.

Si acceptem que l'episodi meravellós de les faves és el nucli primitiu sobre el qual està bastida la narració hagiogràfica, podem conjecturar algunes coses com ara aquestes:

a.- La més que possible existència d'un antic vincle entre un Medir (que no necessàriament ha de referir-se precisament al nostre familiar sant català) i el patronatge dels pagesos. Vincle que ens és fàcil poder deduir per les qualitats que hem llegit al principi que se li atribueixen en "Iconografia de los santos". Els seus atributs són una aixada i una fava en flor plantada al seu costat, diu. També podem tenir en compte la nota on s'informa que el vestit amb el qual es va representar iconogràficament al sant a partir del segle XVIII: un gec curt i calces cenyides a la mena de sant Isidre, provaria la consciència que es tenia de la relació de Medir amb el camp, ja que van vestir-lo com al més modern patró dels camperols, el madrileny Isidre. A partir del supòsit que Medir és un agricultor sant, precisament la seva sacralitat, el situa en un espai immillorable per conèixer el secret de les llavors, i saber com i quan plantar-les: Per

sant Sever faves a fer, i per sant Medir faves a collir, diu l'aforística agrícola. Recordem aquí la relació existent entre un sant i l'altre, i que pel novembre, celebració de l'onomàstica de Sever, es quan comença la temporada de sembrar aquest llegum, que per sant Medir, al març, ja treu florida. Es fa evident, doncs, que si mai algun gremi pot haver tingut a Medir per patró, el dels sembradors en posseeix tots els números.

b.- El mateix nom del sant, Medir, una forma d'Hermenter, que ja hem vist que significa l'acció de vomitar, ens remet a l'acció màgica de la terra, que un cop deglutides (sembrades) les llavors, les vomita del seu ventre en forma d'una nova planta. Encara que avui aquesta imatge pugui causar-nos una certa angúnia, no ens ha de sorprendre la relació existent entre devorament i posterior vòmit, com a símbol de mort i posterior recuperació d'una nova vida. Si feu memòria recordareu que ja ho havíeu llegit o escoltat en el conte de la Caputxeta Vermella, en el Patufet, i en multitud de rondalles meravelloses on hi apareixen ogres devoradors d'infants.

c.- Encadenades la primera i a la segona suposició pot deduir-se la relació que en un passat pre-cristià hauria pogut haver-hi en el patrocini d'aquest patronatge sobre els agricultors, motivat per un probable coneixement màgic de la vida latent de la llavor, i per tant del misteri de la mort i resurrecció cíclica de la vegetació. No hem de perdre de vista que aquestes hagiografies llegendàries podrien haver-se format, aprofitant narracions anteriors, durant els fecunds primers segles (del II al IV) del cristianisme (la gran era dels màrtirs), etapa en que la nova religió va conviure amb l'efervescència que conegueren a tot el món greco-romà (també entre els cristians) alguns rites màgics emparentats amb la màgia i amb les tradicions religioses hel·lenístiques. El ressò vulgar i oral, o l'explicació cristianitzada d'una d'aquelles velles cerimònies iniciàtiques, podria estar continguda (quasi irreconeixible) en la posterior narració del miracle de Medir i la favera màgica.

Després d'haver insistit que el centre de la llegenda hagiogràfica de Medir es troba en l'assumpte de les faves màgiques, haurem d'explicar quina història oculta poden contenir aquestes faves sembrades per Medir, que esdevenen l'element principal de l'hagiografia del nostre sant i també perquè diem que aquests passatge sigui, probablement, la part més primitiva de la narració; la que hagués pogut servir de base per a muntar-hi (a mena de figures noves sobre un paisatge antic) la posterior hagiografia del sant. En els estadis més antics de les mitologies del món mediterrani, abans que l'home tingués l'experiència necessària per adonar-se'n que el naixement de totes les criatures era l'efecte del coit entre gèneres, es conta que les femelles eren fecundades, o bé pel vent (per uns certs

vents), o bé per les llavors de certs vegetals (sobretot de llegums). Aquesta era la versió que es tenia de la paternitat, en una suposada etapa matriarcal que haurien viscut totes les societats mediterrànies primitives. Aquesta conjeturada etapa civilitzadora va ser proposada per alguns antropòlegs evolucionistes que pressuposaven que en un estadi salvatge de la humanitat aquest predomini de la dona deuria ser universalment generalitzat. Tesi, que malgrat haver estat seriosament qüestionada com a teoria universal, el cert és que se n'admet, si més no, la seva probabilitat. En aquella, hipotètica, primitiva etapa, els fills haurien estat de la mare i de qualsevol dels possibles pares que amb ella haguessin copulat. Per tant, com que la paternitat no era coneguda, o reconeguda, no eren més significatius l'un que l'altre, llavors, vent fecundador, o mascle humà, ja que la inexistència d'una línia patrilínea ho feia irrellevant. Probablement aquesta creença nasqué per la relació que podia establir-se entre un metafòric part de la mare terra, dispensadora de fruits alimentaris, i el real part de la dona, donadora de fruits humans. Producte de l'experiència de la contemplació de la llavor, soterrada cada any en el sí de la terra, i vomitada cada primavera en forma de nova planta; expressada en cerimònies pantomímiques, i executades tant per provocar el naixement dels vegetals amb el concurs de la màgia, com per agrair-ho, deuria nàixer el mite. "En tots els pobles indogermànics", llegim en Mitologia grega y romana, de Hermann Steuding, "trobem arrelada la idea de l'existència d'una profunda analogia entre l'infant i la llavor; entre la fecunditat de l'home [de la humanitat] i la dels camps, la qual procuraven assegurar mitjançant cerimònies i paraules simbòliques, a vegades de dubtosa moralitat".

La mort aparent de la llavor i el re-naixement de la planta cada primavera, és un mite contingut en la figura de Demèter, la Mare Terra distribuïdora de tots els fruits terrestres. "Ja en l'antigor", assegura Antonio Ruiz de Elvira, en 'M.c.71', i cita Cleantes, Aristofànes, Varró, etc, "[aquest mite] va donar peu a una interpretació vegetativa (Persèfone és el blat, que a l'hivern viu sota terra i reapareix al germinar en arribar la primavera) que ja fos amb caràcter d'al·legoria, o be amb de pseudo-racionalització, o bé, finalment com un ritualisme, ha reaparegut, amb lleus alteracions, sobre tot el segles XIX i XX...)". La importància del control i possessió de les llavors i la seva manipulació la podem advertir, precisament, en aquesta narració mitològica sobre la deessa dels cereals, que ens conta com va resoldre's el rapte de Persèfone (la llavor), filla estimada de Demèter (la mare Terra) per Hades, déu de les profunditats terrestres. Hades, enamorat de Persèfone, la rapta i se l'endú a al seu regne. La Mare Terra buscarà la seva filla desesperadament. Durant el temps que va durar la cerca de Persèfone, Demeter va maleir la terra perquè aquesta no donés cap fruit. Alarmat per aquesta situació que posava en perill la subsistència

dels homes, al final el mateix Zeus obligà Hades a retornar Persèfone a sa mare, però Hades va posar com a condició, que la hi tornaria amb el benentès que Persèfone passaria tres quartes parts de l'any sobre la terra amb Demèter, i una quarta part amb ell, en les profunditats terrestres. Fins aquí el mite, en síntesi. Però Robert Graves, comentant aquesta llegenda, en 'M.g.110', dona a conèixer un episodi el qual ens interessa. Diu que al final de l'aventura, Demèter recompensà als feacis (un poble d'Acàia), amb tota mena de cereals, per haver-la ajudat a trobar la filla, però, amb la prohibició expressa de que als homes d'aquest poble els estaria prohibit de sembrar faves. Aquest darrer episodi el podríem interpretar com un record de l'exclusiva que tenien les dones, en aquella remota edat d'or matriarcal, de sembrar qualsevol llavor: "La prohibició de sembrar faves va sobreviure a la de sembrar cereal, a causa de la íntima relació entre les faves i els esperits", afegeix Graves en l'obra citada. Un cert ressò d'aquesta creença, ara totalment capgirat, ha arribat fins els nostres dies en la creença, encara operativa en sectors ruralitzants, de que durant el període menstrual, les dones no poden tocar les llavors perquè anul·len la seva força vegetativa. I per què les faves —i també els esperits, emparentats amb elles?—, doncs perquè precisament les faves (i altres llegums) eren les llavors a través de les quals podien encarnar-se les ànimes dels morts (els esperits) per nàixer de nou. Si qualsevol ànima aconseguia penetrar en una llavor, en una fava, o mongeta, i aquesta era deglutida per una dona, aleshores aquella ànima s'encarnava en el ventre d'aquella femella. No cal insistir, doncs, sobre la importància que adquireixen les llavors en aquest mite. Elles són les úniques que poden mediar entre les ànimes —que sense marques de llinatge de cap mena, gaudeixen d'entitat per si mateixes—, i les mares. Queda ben explícita la càrrega màgica i sagrada que la llavor deuria haver tingut en l'antiguitat.

Demèter i Persèfone, mare i filla

En relació a costums i creences que encara en temps històrics varen restar d'aquella primitiva etapa civilitzadora —apart del gran mite de Demèter—, el mateix Graves, en el ja citat 'Mitos grigos.115.150' ens assabenta, que: "a Roma es llançaven faves als esperits en les festes de difunts, i si d'aquelles llegums brotava una planta i una dona la menjava, quedava prenyada de l'esperit d'aquella llavor". També assegura que "els pitagòrics no menjaven aquest productes per tal de no privar a un avantpassat de poder reencarnar-se". Ben segur que aquesta màgia de la llavor havia de quedar com a material fòssil en posteriors narracions sobre altres mites naturalistes, o sacres: en les rondalles meravelloses, i en les diverses versions de llegendes i hagiografies de figures exemplars, que lògicament, com sempre s'ha fet a la literatura oral o escrita, es treballaven sobre arguments ja

conegut, aprofitant que l'experiència sobre la que estava bastit l'argument antic i que donaria suport al nou, ja era del domini dels receptors.

Aquesta importància de la llavor màgica ha quedat reflexada en la rondallística, així com en creences més o menys supersticioses, i també en la parla, amb profusió de detalls —a vegades no exempts de contradiccions. En la llengua antiga (i encara avui en la col·loquial) trobarem que sovint no es fa distinció entre els termes fava i llavor, podent arribar, com més endavant veurem, a ser equivalents i tot. Faves, mongetes, fesols o bajoques, són anomenades, sense massa discriminació, la majoria de les llavors màgiques que apareixen en les rondalles i costums festivo-rituals (per fer-ho més equívoc, si cal, el mateix terme científic de la fava comú és *faseolus vulgaris*). El castellà modern, que disposa d'un variat vocabulari per descriure les mongetes i els fesols: judia, alubia, etc., en fa servir una que és, precisament, un diminutiu d'haba, habichuela. A Astúries les llegums anomenades faves, són mongetes de gran tamany; com s'hauran sorprès gairebé tots els catalans, que s'esperaven un plat de faves, la primera vegada que li han servit aquesta succulenta menja. En alemany normatiu el terme bohne serveix per anomenar qualsevol llegum, ja siguin faves o mongetes. Els anglesos solen denominar bean a la mongeta i broad a la fava, però això, com a Astúries, és més una definició de diccionari que no pas una realitat culinària. En francès, existeix la diferenciació entre fève i haricot, que correspondria a faves i mongetes, o fesols, però, per exemple, denominen fève a la llavor/fruit del cacau que utilitzen per elaborar la deliciosa xocolata d'Oloron, riche en fèves nobles d'Amérique Centrale, com podem llegir en el paper dels envolcalls d'aquest producte. Joan Coromines apunta en el seu Diccionari etimològic de la llengua catalana, en l'entrada bajà, el terme bajoca, que tal com veurem més endavant, es confon sovint en fava o mongeta.

L'imaginari català conté moltes referències a les faves meravelloses, una d'elles és la rondalla-llegendària del Serpent del castell de Carmany, a la serra de les Gavarres, que podem trobar en l'extens material editat de Joan Amades. Es conta que aquest animal guarda un gran tresor en un pou molt profund al qual només es pot accedir la nit de sant Joan. Aquest gran tresor no consisteix en altra cosa que una enorme estiba de faves. Un munt de faves (màgiques evidentment) que un cop s'hagi aconseguit matar el drac i treure-les del seu cau, es convertirien ràpidament en valuoses monedes d'or. Abundant en la mateixa creença sobre el poder de transmutació de les faves, i altres llavors, en or, Lluís Almerich, conta que a la Barcelona de principis de segle encara s'explicava entre el braç popular, que "Hi ha gent que afirma que si [la nit de sant Joan] es

posen un grapat de grans de moresc, o bé faves, a la represa de la finestra, l'endemà s'hauran transformat en lluent monedes d'or".

Recordem també que dins els pastissos de reis i de sant Antoni que serveixen de postres per celebrar aquestes diades, el que hi hauria d'haver és una fava (encara que algunes pastisseries actualment les hagin substituït per petites figuretes de reis, o porquets), una llavor màgica que atorga a aquell qui té la sort de trobar-se-la, el poder d'anomenar-se rei de la festa. A Alemanya aquesta celebració és denominada bohnen-fest (festa de la fava).

Coneguem, ara, una rondalla d'extensió universal, que entre nosaltres és coneguda amb el doble títol de Fava favera, o La mongetera màgica. Aquesta rondalla, i la llegenda hagiogràfica de Medir, tenen per motor el tema de la llavor que creix extraordinàriament ràpida, afavorint miraculosament al seu propietari. N'explicarem dues versions; les més esteses, cada una de les quals fa servir el tema central de la llavor miraculosa, amb l'expressa intenció que el lector pugui extreure'n un alligonament moral i exemplar. En la primera, Fava favera o Fava faveta, extreta del quadern número 1 de La Rondalla del dijous i narrada per Francesc Pelagi i Briz, la glossa ens ensenya que no hem de ser massa confiats, perquè sempre hi ha un espavilat disposat a abusar de la nostra candidesa o bona fe.

En aquesta versió el personatge principal és un pobre pare que per poder donar menjar als fills ha d'anar empenyorant-se la hisenda de mica en mica. Quan ja no li queda res per vendre's, en un racó de la casa troba una fava seca (és sabut que la fortuna, entre els pobres, només pot arribar de la ma de l'atzar), aleshores se li acut plantar-la. Al cap de pocs dies va a veure la llavor i troba que ja apunta. Molt satisfet pel descobriment l'home li canta una cançoneta per ajudar-la a créixer:

"Fava faveta,/ tant boniqueta,/ es enfilada,/ traient brotada".

Una cançó que podem entendre com un sortilegi de la mena dels que es recitaven, per exemple, per protegir-se dels llamps: "Sant Marc, santa Creu, santa Bàrbara, no em deixeu! I que les nostres àvies (i multitud d'oracioners familiars) les han fet servir, junt amb d'altres, fins els nostres dies, per guarir qualsevol malaltia.

La favera creix i creix fins que passa els núvols i arriba al cel. Ocasió que aprofita l'home per enfilars-hi fins trobar sant Pere, al qual li demana que el socorri. En cada un dels viatges que farà -que seran tres- sant Pere li dona un objecte meravellós. El primer, unes estovalles que li proporcionaran menjar quan el necessiti, el segon un

ruc o una gallina que li donarà monedes o ous d'or, i el tercer un gran bastó que castigarà els seus enemics. Però el protagonista resultarà ser o massa candit, o una mica talòs, i en cada camí, entre el trasllat des del cel a casa seva, li robaran els dos primers objectes màgics, els quals aconseguirà recuperar al final, amb la intervenció del tercer, castigant exemplarment els malvats. a versió és insular i extreta del tom I de les Rondalles mallorquines d'Antoni Maria Alcover,

En Joanet de sa gerra, i en ella la lliçó que caldrà extreure'n és que "qui vol beure i bufar a la mateixa hora, al cap de vall ni bufa ni beu". El conte ens transporta a un paisatge molt més fantasiós que l'anterior, i ens presenta a En Joanet de sa gerra i la seva família, que de tant pobres que són han de viure dins una gerra de fang. I així s'estaran fins que: "Un dia passà un homo amb una garba de faves, i li cau una bajoca dins aquella gerra". Pareu atenció en el terme bajoca, que al sud del Principat i part País Valencià és una paraula que denomina la mongeta tendra, i que en aquests conte es fa servir per denominar una tavella de faves, com advertirem ara mateix en continuar la narració. "Per agafar-la hi hagué tantes empentes i grapades entre els al·lots d'En Joanet, que l'esfloraren tota i perderen un bessó [una de les faves], que va romandre tapat a terra. Aquell bessó tragué, i sortí una favera, que se va fer tan bona i tant va creixer, que al punt arribà al cel".

I ja tenim al seu propietari, que en aquests cas no és altre que Joanet de sa gerra, davant sant Pere en petició de socors. Sant Pere li fa mercè d'un bon regal, regal que en anar a parar dins sa gerra d'En Joanet, és enllestit per la família en un parell de setmanes. Altre cop en Joanet s'enfila per la favera reclamant auxili a sant Pere, altre cop aquests li concedeix, i altre volta és exhaurida l'ajuda en poc temps. Per tercera vegada puja Joanet al cel, i per tercera vegada li és concedit un favor, que cada vegada és més gros. Però altre volta és dilapidada l'ajuda en una parpella. En el quart viatge, l'avarícia o a la desmesura de la demanda humana és castigada pel cel, la providència, la màgia, etc., havent de deduir que l'ésser humà és incapaç d'aprofitar els regals del món sobrenatural.

En realació al transport miraculós de la terra al cel, a través de la màgica crescuda de la favera, Vladimir Propp, en "Las raices del cuento", explica que "El trasllat a l'altre món és l'eix de la rondalla meravellosa i també el seu centre[...]. El conte meravellós[...] presenta moltes varietats de trasllat. Ens referirem únicament a les típiques [...] l'arbre creix fins el cel, o l'heroi grimpa per un arbre [...] la planta de pèsols arriba al cel [...] ". Aquest és precisament el cas de la nostres rondalles Fava favera i En Joanet de sa gerra, en les quals el protagonista, amb l'ajuda d'una llavor màgica, es traslladarà

al Cel, des del cruel món dels homes per buscar remei a la seva mancança.

Ves a saber si l'hagiògraf del sant, deuria pensar que incloent una part del tema del trasllat meravellós (el del vegetal màgic, llegum o arbre, que pot transportar-nos al món sobrenatural) com assenyala Propp, l'altre tema que calia donar a conèixer: el viatge sacrificial del màrtir cristià; es faria més comprensible pels nous cristians. Perquè aquells futurs nous cristians, sens dupte que ja deuriem conèixer pels relats meravellosos, hereus de les velles narracions mitològiques, l'antiquíssim tema de la llavor màgica que pot traslladar l'heroi, d'un món a l'altre.

Així, doncs, podríem conjecturar, com ja s'ha apuntat anteriorment, que la figura del nostre Medir, així com la seva llegenda, en un passat relativament proper (a partir del segle IV?), podria haver posseït la funció d'integrar dins la religió cristiana el rol d'una arcana figura de la vella religió gentil -certament molt anterior a la suposada existència de Medi-, i a la qual els agricultors consultarien en relació als misteris de la generació de la llavor (d'aquí el posterior patronatge de Medir sobre els mateixos agricultors). Figura a la qual podria haver-se-la rebatejat amb una forma col·loquial -o potser sincrética-: Medir, del nom d'un màrtir real, Hermenter, o Emeteri, l'onomàstica del qual se celebra el mateix dia de Sant Medir, el 3 de març. O també podria haver tingut una altra funció, que no necessàriament exclouria la primera: servir de vehicle popular per a la divulgació de l'hagiografia exegètica de sant Sever, incloent-la dins la de sant Medir, tal com ens suggereix la nota que sobre la iconografia d'aquests darrer hem llegit al començament del capítol, trenta d'"Iconografia de los santos.198', on es diu que "intervé com a pagès en la llegenda tardana de sant Sever". Medir deuria ser probablement una figura molt més propera a la població agrícola, - que era la majoria-, que no pas la de Sever, un docte personatge històric del cristianisme culte. Precisament sobre la dificultat de popularitzar la veneració pel bisbe Sever de Barcelona, en tenim constància documentada. En Les imatges de la Verge i dels sants de Catalunya, monumental monografia editada a Barcelona per Muntaner i Simon, llegim, que l'any 1764, el Pare Caresmar, va publicar a Vic una vindicació sobre d'ndigenisme d'aquests Sever Barceloní, "Sanctus Severus Episcopus et martyr noviter esertus vindicatus", en la qual es rebatien les acusacions de Gregori Mayans de Siscar, que apinava que el Sever Barceloní, era un doble del sant Sever de Ravenna, introduït a Catalunya pels reis francs, senyors de la Marca Hispànica.

Hermenter i el seu germà Celdoni o Celoni, van nàixer i van ser martiritzats a Calahorra entre els segles III i IV. Són els protagonistes

del primer himne del Llibre de les corones, de Prudenci. Els seus noms sobreviuen a través de l'edicta imperial de Dioclecià, anomenat en els textos cristians "el blasfem perseguidor" per haver ordenat destruir els sagrats còdexs que contenien les actes de molts màrtirs. Al baptisteri de la catedral de Calahorra un díptic de Prudenci proclama: "Aquí dos barons, pel nom del senyor, van sofrir martiri sagnant, i una gloriosa mort". Ambdós sants deurien ser venerats extraordinàriament durant els primers temps del cristianisme a tota la Tarraconense fins ben entrada l'edat mitjana. Per raons que provarem d'explicar, tant un com l'altre, malgrat el seu naixement relativament allunyat de les terres que més tard formarien el futur territori català, van estar-hi força relacionats.

La relació d' Hermenter amb Catalunya podríem fixar-la en dues etapes, la primera deu estar relacionada amb l'autor de la seva hagiografia -contemporani i panegerista del màrtir-, Aurelius Clemens Prudentius, conegut pel tercer dels seus noms, Prudenci. Aquest poeta cristià del segle IV, que per la seva extensa i valuosa obra va merèixer el títol de Virgili dels cristians, és l'autor del Llibre de les corones, on es narra el martiri d'Hermenter i Celdoni. Fill d'una destacada família ibero-romanitzada originària de la mateixa Calahorra dels sants, va assolir un alt càrrec dins l'administració de la Hispània Tarraconense i amb tota possibilitat va arribar a residir a Tarragona. La Tarraconense era la regió administrativa de l'imperi en la qual en aquella època hi estaven incloses la ciutat de Calahorra (la Calagurris celtibera) i tot el territori de la futura Catalunya. Per aquesta relació d'ordre politico-territorial, de la qual presumiblement encara deurien quedar-ne traces a l'alta edat mitjana, és del tot lògic detectar la influència d'aquelles dues figures, que tanta fama deurien haver adquirit en el seu temps, que van motivar a una autoritat del rang intel·lectual, -i també polític-, de la importància de Prudenci, perquè els hi dediqués una obra sencera. En base a tota aquesta informació -i més que n'ha quedat pels prestatges-, amb la qual no voldria cansar al lector, crec que no és gaire arriscat deduir, que així com Prudenci en el segle IV va traçar l'hagiografia culta d'Hermenter, altres autors no tant coneixedors del cristianisme històric de Prudenci, però tant o més interessats que ell en regular i expandir el culte als màrtirs, i també més contaminats que ell pels mites de les antigues religions naturalistes europees, poguessin compondre hagiografies, més fantasioses i llegendàries -com la de Medir-, durant aquells llargs anys foscos, des del segle III i IV, fins ben entrat el mil·lenni.

El vent, o una llegum, sense que hi intervingués el coit, eren els agents encarregats de fecundar les femelles en aquella reculada edat d'or matriarcal. En aquesta creença, podríem creure que residia la base del mite de la fava, mongeta o altre llavor meravellosa. Creença

que va ser recusada un cop l'experiència testimonià que el verdader agent de la procreació era l'acoblament sexual entre mascle i femella. Experiència, que, a la llum del que hem exposat fins aquí, i si hem de seguir una de les conseqüències que se'n pot despendre, podria haver comportat el final de una Edat d'Or matririal, i el començament del patriarcat: la filiació patrilineal, la divisió del treball entre sexes, la propietat privada, etc.

La segona etapa de l'aparició de notícies sobre el culte d'aquests sants al Principat, la trobem impresa en "El nuevo año cristiano", en el volum del més de març, on, en les pàgines dedicades a l'onomàstica de Medir, se'ns fa conèixer que el 1399, sent Rei d'Aragó Martí l'Humà, el Comte de Cardona, va fer traslladar les despulles d'aquesta dos sants, des del petit cenobi de Cellers, una petita població a l'actual Solsonès, en els primers replecs dels Pirineus, a la seva vila fortificada. Com i quan els cossos dels dos màrtirs havien arribat de Calahorra al petit cenobi de Cellers és cosa ignorada, en tot cas, i segons la lectura del citat 'A.c.març', podem saber que: "Els venerables cossos dels sants es diu que van ser sebollits a la ribera del riu [de Calahorra], on van mantenir-se ocults tant de temps com va durar la persecució, van ser desenterrats un cop cessà la tempesta. Després de la seva translació al monestir de Leger a la diòcesi de Pamplona, segons diu Yepes, o a Cellers a Catalunya, segons d'altres [...] avui es conserven a l'església catedral de Calahorra. [...] També la ciutat de Cardona al Principat de Catalunya, bisbat de Solsona, es vanagloria de posseir els cossos dels sants Hemeteri i Celdoni, afirmant-se que foren traslladats de Calahorra a la vila de Cellers, i d'aquesta a la ciutat de Cardona, en temps del rei Martí d'Aragó pel seu almirall el comte de Cardona; fundant-se en l'escriptura autèntica de la seva translació, verificada el 9 d'octubre de 1399, la còpia textual de la qual pot veure's en la "Historia general de los Santos de Cataluña", escrita pel R.P. Fr. Vicent Domènec [etc.] O sigui, que encara a punt d'entrar en l'era que convencionalment hem batejar com a moderna, Hermenter (Medir), continuava sent un sant de tanta predicació a la Catalunya Vella que podien provocar pius furts.

Cap a l'any 1000, hi ha notícies de que les relíquies d'ambdós sants (o una part d'aquestes), es trobaven a l'impracticable monestir de Cellers, a la falda de la serra de Pinós. Sobre l'aparició d'aquestes relíquies a les terres dels Senyors de Pinós, com ja he dit ara mateix, no se'n coneix una raó concreta, si no és la conjectura d'una remota i inextingible relació fonamentada per antics lligams religiosos entre els indígenes calagurritans de la Tarraconense i els de les valls pirinenques habitades també pels mateixos descendents dels pobladors iberoromans com podria confirmar una atenta lectura de "Territori i societat romana a Catalunya". Si parlem amb gent de la

comarca potser us diran que les runes d'aquest monestir són un dels possibles enclavaments de l'amagat Tresor de Galceran de Pinós, turbulent cavaller medieval, emparentat amb la nissaga dels Senyors de Mataplana, un membre dels quals, Hug de Mataplana, passa per haver estat l'encarnació del funest Comte Arnau. A Galceran de Pinós també se'l relaciona, amb més fonaments històrics, amb una altra de les grans llegendes catalanes, la del Rescat de les cent donzelles. Aquesta llegenda ens narra com aquest malaventurat Senyor de Pinós, sent almirall de la flota catalana que prengué part en la conquesta d'Almeria el 1147, va caure, junt amb un servent, presoner dels andalusins. Els alarbs, coneixent la prosopopeia del presoner, van demanar pel seu alliberament una redempció enorme, dins la qual havien d'incloure's cent dones donzelles. Però poc abans que arribés a fer-se efectiu el lliurament d'aquest immens rescat, que deixava gairebé sense joves les terres pirinenques dels Pinós, ambdós presoners van ser alliberats miraculosament per intercessió de sant Esteve i sant Genis. Les cent donzelles van tornar a les seves llars muntaneres, però l'immens tresor va ser amagat per Galceran de Pinós en algun lloc incert, que fins avui no s'ha pogut trobar. Un dels possibles indrets d'aquestes immenses riqueses que haurien d'haver servit per alliberar Galceran de Pinós, es troba en el remot monestir de Cellers, on certament, i a través de les edats, podria haver-hi perdurat la memòria d'un arcaic i valuós tresor, ja que pels vells cristians del primers segles, les relíquies d'uns sants tant eminents havien de ser un preuat tresor místic. Més tard, com ja s'ha dit, les relíquies dels dos màrtirs del monestir de Cellers van anar a parar a Cardona, on avui encara són venerades i disposen d'uns singulars goigs, que bé podrien ser motiu de la interpretació críptica d'una pregunta a la qual mai ningú, fins avui, ha trobar resposta: ¿On continua ocult el tresor del Senyor de Pinós?

Són nostre més ric tresor/ nostres joies més preuades
vostres relíquies sagrades/ que guardem amb ver honor
compartim tan bell honor/ amb Cellers i Santander.
De Cardona el prec fervent/ !oh sants màrtirs gloriososi
en vostres cors pietosos/ sempre hi troba acolliment;
tot cantant devotament, / celebrem vostre poder.
Puix al cel regneu ditxosos/ valents màrtirs de la fe:
Protegiu-nos gloriosos/ Sant Celdoni i Ermenter.

En base a tota aquesta informació -i més que n'ha quedat pels prestatges-, amb la qual no voldria cansar al lector, crec que no és gaire arriscat deduir, que així com Prudenci en el segle IV va traçar l'hagiografia culta d'Ermenter, altres autors no tan coneixedors del cristianisme històric de Prudenci, però tant o més interessats que ell en regular i expandir el culte als màrtirs, i també més contaminats que ell pels mites de les antigues religions naturalistes europees,

poguessin compondre hagiografies, més fantasioses i llegendàries - com la de Medir-, durant aquells llargs anys foscos, des del segle III i IV, fins ben entrat el mil·lenni. El vent, o una llegum, sense que hi intervingués el coit, eren els agents encarregats de fecundar les femelles en aquella reculada edat d'or matriarcal. En aquesta creença, podríem creure que residia la base del mite de la fava, mongeta o altre llavor meravellosa. Creença que va ser recusada un cop l'experiència testimonià que el verdader agent de la procreació era l'acoblament sexual entre mascle i femella. Experiència, que, a la llum del que hem exposat fins aquí, i si hem de seguir una de les conseqüències que se'n pot despendre, podria haver comportat el final de una Edat d'Or matriarcal, i el començament del patriarcat: la filiació patrilineal, la divisió del treball entre sexes, la propietat privada, etc.

El coit es realitza, com ja tothom deu saber, amb la introducció del membre, dit viril, del mascle, dins la profunditat humida de la vulva de la femella. Parem atenció ara en el nom que rep la part més extrema d'aquest membre del mascle. En català en diem fava, precisament fava. Si a aquesta casualitat volem argumentar-hi que fava és un terme vulgar figurat, i recorrem al que denominem terme culte, coneixerem que es diu gland. Continuem buscant i trobarem que el significat de gland també fa referència a una llavor, la de l'alzina. La llavor de l'alzina, la gla, junt amb la castanya, són probablement les farines més antigues del món mediterrani pre-agrícola, les quals, amb el pas de la civilització de la caça i recol·lecció a la de l'agricultura, serien substituïdes per les llegums i el gra. La gla, terme provinent del llatí glans, també va donar el llatí glàndula: part del cos que segrega algun humor. Cal dir que el gland o fava segrega un cert humor, concretament el de la perpetuació de les espècies? O sigui que aquest suposat terme culte (científic) també pren el nom figurat d'una forma natural, la part d'un vegetal, la gla, que, com la fava, tenen molta semblança amb l'extrem del membre viril del mascle, i que certament coincideixen amb les llavors, que en aquella edat d'or es creia que eren els agents encarregats de prenyar les femelles (ja que així mateix semblaven fer-ho amb la terra). Si trobéssim que aquesta és una casualitat reduïda al domini lingüístic del català, podríem buscar en altres llengües i aleshores tindríem que en castellà aquesta part de la verga és denomina, haba, bálano, o glande; haba ja sabem que vol dir, glande no és sinó una forma antiga del castellà que també significa bellota (gla), i bálano és un crustaci marí que també pren el nom de bellota de mar. En anglès també trobem el terme gland, i en alemany eichel, que també vol dir gla (i el pal de bastos) per significar l'extrem del membre copulador masculí, i en francès gland o balane, que com en castellà, aquest últim, és un crustaci que rep el nom de gland de mer. En definitiva, que pel que sembla, el nom d'aquesta part del membre inseminador

humà no ha sofert alteracions d'ença d'aquell temps immemorial en que la humanitat, a l'adona-se'n que les femelles no eren prenyades pel vent o per una mongeta, fava, o gla, degueren decidir, potser amb un rapte de nostàlgia per la innocència perduda, conservar-ne la memòria, anomenant l'agent inseminador real, amb el nom de l'agent màgic, la llavor.

I encara una mica més; un dels costums de la nit de sant Joan són les pràctiques màntiques a través del foc, l'aigua i els vegetals. D'entre aquests costums endivinatoris, un dels més comuns era utilitzar elements vegetals per, a través d'un senzill sortilegi, conèixer les característiques que reuniria el futur amant. I aquí tornem a travar la fava (així com altres llavors) com l'element més apreciat per a la realització del sortilegi endivinatori. Llegim en una comunicació al II Congrés de Cultura Popular de Catalunya, 1996, presentada per Marius Lòpez i Albiol, que la nit de sant Joan, les noies de la Sénia, per saber quina seria la fortuna de l'home amb que es casarien, abans d'anar a dormir «agafaven tres faves, una la pelaven, l'altra la deixaven mig pelada, i la tercera la deixaven amb pell. En despertar-se, abans d'obrir els ulls, n'agafaven una. Segons quina haguessin arreplegat sabien si el futur marit estaria forrat, si seria de mitja vela, o estaria pelat». Notícies d'aquesta pràctica les recull Josep Romeu i Figueres en "Materials i estudis de folklore", però ell les ha captades a les altes valls dels Pirineus Ripollesos, encara que ja adverteix que són conegudes a tot el Principat.

Bienve Moya

Article inclòs al llibre "La llegenda dels sants (credors de mites)". El Mèdol, Tarragona 1996 i republicat al bloc de l'autor <http://bienve.wordpress.com/> l'any 2010